

Živnosti a řemesla kolem roku 1893

Jak to bylo kolem roku 1893 dle knihy "František Bayer: Přerovsko" zpracoval Jiří Rosmus.

Hospodářství
Průmysl
Řemesla
Obchod
Dopravní prostředky
Ústavy úvěrní
Zdravotnictví

I. Hospodářství

Půda jest vesměs téměř naplavena, převládá mírně kyprá humosní půda hlinitá, avšak místy vykytují se v nemalém rozsahu lehké půdy i písčité, jakož i těžké půdy jílovité. Při řece Moravě a při tocích jejích tvoří kraj více méně rozsáhlá nížina, dále od větších vodotoků pahorkatina mírných, ale i prudších svahů. Velká část pozemkův ležících při větších tocích ohrožena bývá vystupováním a rozléváním vody. Mimo to trpí též nižší, rovinné pozemky pro nedostatek odpadu mokrem. Aby se tomu odpomohlo, obrací se v novější době pozornost jednak k regulování Moravy a Bečvy, jednak k melioracím půdy, zvláště odvodňování a učiněny v ohledu tom poslední dobou mnohoslibné počátky.

V příznivých polohách jest půda velké úrodnosti a byla též při odhadu katastrálním v obvodu bývalého politického okresu kroměřížského, ku kterému nynější politický okres Přerovský náleží, nejvýše vyceněna. Pozemky upotřebují se z největšího dílu polařstvím. Rozsáhlá území zvláště při některých osadách - za dřívějších dob pastviny - jsou rozdělena a proměněna v pole. Také za louky jsou ponechány jen takové pozemky, jež buď polohou svou aneb pro přílišnou vlhko za pole se nehodí. Při některých osadách zaujímají louky i značnější plochu.

Hlavními trhovými plodinami jsou nyní řepa a ječmen. Pěstují se však i všeliké jiné plodiny v polohách různých v rozsahu dosti různém. Za příklad při větší usedlosti sloužiti může následující poměr rostlin pěstovaných: ječmen 20-30 měřic (4-6 ha), řepa 10-15 měřic (2-3 ha), ozim (pšenice a žito) asi 20 měřic (4 ha), zemáky 2-4 měřice (0.4-0.8 ha), jetel červený a jiné rostliny pícní 10-12 měřic (2-2.4 ha).

Poměr ten není však nikterak ustálen, nýbrž mění se jak dle poměrův a záliby jednotlivých hospodářů, tak dle časových poměrů vůbec. Přesně ustáleného postupu osevního nyní na Hané není. Hospodáři se více volně, nejvíce se zřetelem ku střídavému postupu osevnímu. Dřívější třípolní hospodářství vymizelo snad už úplně. Mnohdy pěstuje se řepa po jeteli červeném, načež po řepě následuje ječmen, pak žito (rěž), do něhož seje se jetel červený jako do ochranné plodiny. Avšak i jiné postupy osevní v rozličných kombinacích nalézáme často. Hnojiv umělých; zvláště ledku a superfosfatu upotřebuje se v posledních dobách velmi mnoho.

Rozdělením a rozoráním pastvin přestaly přirozené podmínky pro zdárný chov koní. Koně drží a chovají se dosud v míře dosti značné, přece však v poměru ku dobám dřívějším v počtu menším. Za to tím větší pozornost počíná se věnovati chovu hovězího dobytka. Jak menší tak i větší hospodáři drží netoliko větší počet dobytka hovězího, než-li obyčejem bývalo dříve,

nýbrž hledí ho i v jakosti zdokonaliti. Tak připadá dle posledního sčítání z roku 1890 dobytka hovězího na jednotlivé okresy na Moravě:

Okresy	V celku	Na 100 obyvatelů	Na ha půdy
Přerov	17711 kusů	29.5	404
Kroměříž	15132 kusů	34.3	34.5
Nový Jičín	25313 kusů	35.6	50.7
Na celé Moravě	645199 kusů	28.3	29.0

Viděti z toho, že počet dobytka, byť i nedosáhlo se čísla pro Kravaňsko, přece poměrně značně nad průměr celé Moravy vyniká.

Zvláštní oblibě těší se pak dobytek těžší tvaru bernského, kterého též k ušlechtování nejvíce se používá. V mnohých osadách vytrvalým zaváděním býků bernského původu počíná se ustalovati zvláštní ráz dobytka více bernského tvaru.

Krmení jest stájové a používá se vedle píce rostlin odpadků i o várních, řízků, jakož i zkrájků řepných. Také dobytka vepřovému a drůbeži věnuje se nemalá pozornost.

Výměra usedlostí na Hané jest velmi rozdílná. Rozeznávají se netoliko v celku už od starodávna usedlosti menší a větší, nýbrž i mezi usedlostmi stejného druhu jest v jednotlivých osadách značný rozdíl. Dosud zachovalo a udržuje se rozdělení, ač od roku 1868, kdy volno jest, pozemky od usedlostí volně odprodávati, od mnohých usedlostí části odprodány neb jinak rozděleny byly, jiné opět koupením se zvětšily, čímž výměra i dříve stejných usedlostí v mnohých obcích stala se značně rozdílnou. Dělili se pak usedlosti rolnické v podsedky 20-30 měřic (4-6 ha), čtvrtě 30-40-50 i více měřic (6-8-10 ha), úliány přes 50-60, 80 i více měřic (přes 10-12-16 ha), usedlosti větší přes 80 až 120 i více měřic (přes 16-24 i více ha).

V osadách novějšího původu povstalých koncem minulého století utvořeny nejvíce rozparcelováním panských dvorů, tzn. kolonie s usedlostmi nazvanými familie, jež mají většinou vícero asi podsedků. Avšak i výměra selských usedlostí čili a gruntů není ve všech obcích stejná.

Velkou závadou hospodaření na Hané jest rozkouskovanost pozemků. Ke každé i menší usedlosti náleží velké množství parcel, mnohdy 20, 30 i více, jež v různých tratích značně od sebe vzdálených rozloženy jsou. Důležitost scelování pozemků se sice uznává, dosud však ještě málo se provádí. (Posud tuším jen v Bochoři.)

Pro velkou rozkouskovanost pozemků potřebuje a drží rolník značnější síly potažní. Používá se pak při prostředních a větších usedlostech potahů koňských, při malých hospodářstvích potahů kravských. I drží na příklad pololáník většinou 2 páry koní, k tomu asi 6 kusů krav a asi 4 kusy mladého dobytka. Mimo to 3-4 kusy dobytka vepřového a asi 20-30 kusů drůbeže. Rolník menší ovšem v poměru ku menší výměře pozemku držeti dobytka méně. Závisí to ovšem též na osobnosti jednotlivcově.

Chov dobytka

Hejtmanství Přerovské má dle statistických dat z roku 1893 4.38 M2 plochy, 60.761 obyvatelů, 5751 koní, 17711 hovězího dobytka, 4 mezky a osly, 4661 koz, 33 ovcí, 11868 vepřů, 2332 oulů včel.

Na 100 obyvatelů připadá: 9.6 koní, 29.5 skotu, 7.8 koz, 0.05 ovcí, 19.8 vepřů, 3.8 oulů.

Na 100 ha připadá: 13.1 koní, 404 skotu, 106 koz, 0.07 ovcí, 27 vepřů, 5.3 oulů. Hejtmanství Přerovské jest: v chovu koní a skotu na druhém místě, koz osmém, vepřů třetím, ovcí dvacátém osmém a ve včelařství na prvním na Moravě.

Co do celkového počtu dobytka jest hejtmanství Přerovské na prvním místě.

II. Průmysl

Jaký byl průmysl v Přerově roku 1859 (dle zápisků bývalého zasloužilého starosty Fr. Kramáře, viz "Přerov na Moravě" od Josefa Kramáře, v Olomouci).

Přerov býval za starodávna místem průmyslovým a bohatým; po bitvě bělohorské však, počátku to vši bídy a neštěstí ve veškeré vlasti česko-moravské, i Přerov klesal, a jen soukennictvím zde provozovaným jakž takž živořil. Když ale mezi rokem 1830 a 1840 soukennické továrny zmáhati se počaly, i tento průmysl, jenž prvé občanům přerovským slušnou poskytoval obživu, dočista zanikl, a Přerov by byl klesl v řadu nejbídnejších obcí vlasti naší, jichž výživa na rolnictví ne hrubě rozsáhlé a ne valně pěstované odkázána jest, jelikož ani školy dle toho zřízeny nebyly, aby ducha průmyslného v obecnstvu vzbuzovaly, kdyby nově navržená železnice z Vídně do Prahy a do Krakova na Olomouc a Přerov roku 1836 vyšším rozhodnutím ustanovená nebyla se stavěla. Tato železná dráha nový, bujařejší život v naše město uvedla. Trhy každý úterek a pátek odbývané, jež bývaly dříve velmi nepatrnými, valně se pozvedly. A jak lze očekávati ještě znamenitějších budou, až Přerov střediskem obchodu obilního pro vývoz na Hané se stane.

Pohodlný a laciný dovoz a vývoz z Přerova po železné dráze na všechny strany a laciné uhlí vábí sem cizí průmyslníky. Z domácích však dosud nikdo (psáno roku 1859 - nyní se věci změnily na prospěch náš) ku většímu podniku se neodvážil, buď pro nedostatek prostředků peněžných, buď i hlavně pro nedostatek potřebné přípravy.

Tak povstala nejprv syrobárna a škrobárna, Hugonem Kiodlerem založená. Z Pruského Slezska rodič přibyl do Přerova roku 1843, založil hned syrobárnu, dva roky později škrobárnu, již rok po roku rozšiřoval. Jeho neúnavné pilnosti i bedlivému bádání poštěstilo se roku 1855 vyráběti čistý škrob z kukuřice, což posud mezi nemožné, alespoň obtížné úkony patřilo. Vzav na tento svůj vynález výsadu a postaviv si stroj parní, počal ve větším směru pracovati. Zároveň seznal, že zrno kukuřicové ve špičce olej chová, tuto důmyslným strojem od ostatního zrna oddělil a olej z ní tlačil. Později vynalezl způsob loupání zrna obilného, čímž více a bělejší mouky z obilí se vytěžilo. Roku 1859 připojil k této své továrně též lisování oleje řepkového, lněného a konopného. Svou neúnavnou pilností přišel i zde novému způsobu čistění čili rafinování oleje řepkového na stopu, s obejitím posud užívané kyseliny sirkové. Další jeho bádání čelilo k tomu, aby olej řepkový k používání schopným učinil místo drahého oleje olivového, tak jako jej schopným již učinil k maštění vlny a k mazání kol a čepův u strojův. Tentýž zaměstnává ve své továrně posud 36 dělníků, s nimiž vyrábí 1000 centů robu, 2600 centů škrobu a 2000 centů oleje ročně. Vůbec i p. Fiedler výtečný továrník, neúnavný a pilný badatel, jenž hodlá ještě dále pro zvelebování průmyslu v Přerově účinkovati bude (bohužel přišel tento důmyslný muž v letech pozdějších na mizinu).

Roku 1852 usadil se v Přerově Vincenc Heinik, kotlář rodem ze Slezska rakouského, a založil zde továrnu Zboží kovové ve spolku s p. Mendem, mosazníkem, a když ten po 3 letech zemřel, vedl průmysl tento sám, rozšířiv jej znamenitě. Již několik továren na cukr, vinopalen a jiných udá nejen na blízkou ale i ve Slezsku a v Cechách potřebným i ním měděným zaopatřil a je z části neb zcela zařídil, jakož i roku 1859 povstalou továrnu na cukr v Přerově potřebným měděným náčiním opatřil. Dělníků má 30, někdy i více. Mědě zpracuje ročně 220 centů, mosazu 150 centů, železa kovaného 100 centů, železa, litého 120 centů a plechu 30 centů.

Roku 1853 usadil se zde Kristof Zier, rodilý Bavor, bývalý strojník na železnici, jako umělecký zámečnický. Z počátku zabýval se pouze stavěním vah desetinových, které velmi výtečné jsou a dělá nyní nejen, práci zámečnickou, ale sestavuje též stroje všeho druhu. Koku 1853 koupil zdejší mlynář, Václav Urbánek u jeho mlýna stojící soukennickou valchu a za ní ležící kus pozemku od obce a postavil zde pilu se dvěma dlouhými pilami a jednou kulatou pilou. Celá pila i s koupí pozemku a vlachy stála 12.600 zl. r. č.

Koku 1854 majitel městské vinopalny, Arnošt Polák, obnovil svoji vinopalnu nákladem 2000 zl. stř.

Roku 1856 počal se stavěti sklep a lednice ku zdejšímu pivovaru pod Horním náměstím na Marku v měsíci srpnu a byl ukončen roku 1857 v červnu (pivovar ten měšťanský, koupil později p. Josef Šilhavý a prodal jej roku 1892 p. Jar. Vítězovi za stavenisko postavil si za mostem pivovar nový). Sklep ten táhne se někdejší příkopem mezi vnitřní a venkovskou zdí, (od této byly jen základy) od domu pod. čís. 27. až do pivovaru skrz základní zeď někdejší zevnitřní brány do spilky, která při té příležitosti o polovici se zvětšila. Délka nové stavby obnáší 18 sáhů, šířka 5" ve sklepe a 3" v šíji a ve spilce výška ve vrchu klenutí 3". Hned z počátku stavby hrozné neštěstí nám hrozilo; sesula se stará bašta při domě pod čís. 28 stojící s náramným třeskotem a zasypala celý ledva vyhloubený sklep; 26 lidí bylo právě ve sklepe práci zaměstnáno a přece Boží ochranou nikdo k úrazu nepřišel, ana bašta tak zvolna se klonila, že všem času k útěku zbylo, vyjma staříckého zedníka, který nemoha tak spěšně utíkat, do kouta tehdaž ještě stojící brány se uchýlil a také vši pohromě šťastně ušel, ačkoliv kamení vedle něho se sypalo. Sestiti bašty odkrylo jeden otvor ve zdi, v němž se kus měděné trouby zasazený a zadělaný v olově nalezl, zbytek to někdejšího vodovodu na Horní náměstí, kdež před časy kašna na náměstí stála; na Dolním náměstí, stávala též jedna kašna. Obě bývaly zaopatřovány vodou z Bečvy strojem, stávavším při někdejší hrubém (spáleném) na levém břehu Bečvy.

Když tento mlýn i se strojem shořel, i kašny zhynuly i zapomenuti přišly (nemá pak Přerov do dneška ani vodovodu ani kašen). Po vyklizení bašty pokračovalo se dále ve stavbě, při které příležitosti kosti předpotopního zvířete Megaterium Mastodon v naplavenině v žlutém písku mezi skalisky se našly. Na tento sklep bylo spotřebováno 100 sáhů kamene, 550 měřic vápna domácího a 180 měřic vápna hydraulického z Kurovic, poslední hlavně do základův a do klenutí. Celý ten sklep stál 5.780 zl. 21. kr. r. č. Stavitelem byl p. Ginter, zednický palír, schopný a výborný to řemeslník, pod dohlídkou pana Bühlera, inženýra na železných dráze, jenž jsa milovníkem každého podniknutí, ochotně této dohlídce se podvolil, vyhotoviv dříve nákras celé stavby. Podnikatelem této stavby byl Fr. Kramář, lékárník v Přerově, tou dobou praeses měšťanstva varního, pisatel těchto řádků. Chtěje tuto velmi potřebnou (neb dříve nestávalo při pivovare našem takměř žádného sklepu, neb ten tak zvaný sklep neměl zúplna 3" do kostky a 1" zvyše) a důležitou stavbu podniknouti, musil bojovati proti svéhlavosti většiny spoluměšťanů, již tomu odporovali, nechtíce vlastnímu zisku rozuměti a jen takřka s ouskokem možno bylo proti většině odporujících stavbu počítati. Zároveň ponavrhl stavění sladovny na sklepe, poněvadž stará sladovna v ulici Kroměřížské od pivovaru vzdálená, malá a docela neprakticky zřízena byla, k čemuž však nepřišlo, dílem pro odpor většiny měšťanstva nepovázlivého, dílem pro nepovolnost' tehdejšího obecního výboru, jenž se zpěchoval měšťanstvu místo to, tehdy obci náležející, v slušné ceně odprodati. Z příčiny té usneslo se měšťanstvo raději starou sladovnu opravit, což také následující se stalo. Užitečnost sklepa ukázala se hned v druhém roce, kdežto dříve jen 4-5 várek za měsíc bylo, vařívá se ní 4-5 za týden, a pivo přerovské, které prvé mimo rov nikdo pro mizernost' neznal, nabývá jména proslulého, v Kroměříži, Holešově, Hranicích a jinde velmi oblíbeno, pivovar již nyní o 2000 zlatých více vynáší. Ostatně náš pivovar ještě mnohých oprav, mnohého nového zřízení potřebí, které bohda někdy se uskuteční, až moudřejších majitelův nabude. Cena piva jednoduchého jest 12 kr. za máz rakouský (psáno roku 1859 - nyní jest litr za 12-16 kr.).

Roku 1857 založili majitelé panství Vsetínského Jan z Cataux, majitel lodí v Antorfu, a Sfc. Hubert ohromný sklad na dříví tesané a prkna čili desky všeho druhu na levém břehu Bečvy blíž mostu železného. Na prámích bývá sem z lesů vsetínských po vodě plaveno, dílem již připravené, dílem teše se teprv dle potřeby, zde; z části prodává se zde, z většího dílu ale vozí se po železnici do Vídně a jinam. Průřizem prodá se zde dříví rozličného druhu za 50.000 zl. ročně. Práce tesařská a nádenníkův zde zaměstnaných páčí se ročně na 4000 zl. r. č. Správcem toho závodu jest Vilibald Kutzer.

Roku 1858 založil zde baron z Heydebrandu a Lassa z Prus velkolepou vápenku na pravém břehu Bečvy za mostem železným, kterou stavěl Alois Wenzel, posavadní té vápenky správce. Tato vápenka má ve spod v objemu 36 stop, 42 stop výšky. Spotřebováno na ni 400 sáhů kamene, 20.000 cihel porculánových a 150.000 obyčejných; stála 8.000 zl. r. č. a vyrobí každý den 200 měřic vápna. Zaměstnáno jest při té vápence 10 lidí, a 12 v lomě v Předmostí. Při příležitosti kopání přístupnější cesty ku skále bylo nalezeno množství kostí zvířete předpotopního, šest stěviců pod vrchem v alluvium. Kostí byly v zemi tak měkké, že málo která celá kost dobytí se mohla; na vzduchu zase ztvrdly.

Roku 1859 stavěl se první cukrovar v Přerově na levém břehu Bečvy mezi železnou dráhou a městem na roli Petrželka zvané; měl se již stavěti roku 1858, ale pro nedostatek peněz nepřišlo k tomu. Majitelem jsou bratři Skenové v Brně, kteří tam a v Alenkovicích továrny na sukna, pak v Doloplazích cukrovarnu mají. Oni též pronajmuli všechny role k panství Přerovskému patřící k tomu účelu, aby svoji řepu měli, na 20 let. Stavěti se počal 20. dubna a dohotovil koncem října 1859. Stavitelem byl A. Strnad z Rosic na Moravě. Stroje jsou od Rustona a spol. v Praze. Kotlářskou práci a sestavení strojův obstarávali Hemik; kotlár a Zier, zámečník v Přerově. Náklad posud vynaložený obnáší 180.000 zl. rak. čísla. Řepy má zpracovati 100.000 ctů.; mimo to 30.000 ctů. cukru ještě z Doloplaz sem dovezeného, pouze na hrubo zpracovaného, přechistiti. Ředitelem továrny jest nyní F. Rundsmann, Ruše adjunktem, Ehrlich pokladníkem a Bádál lučebníkem.

Téhož roku usnesli se bratři Urbánkové na místě pily při jejich mlýně stojící, jež následkem zřízeného zde skladu dříví vsetínského žádného již zisku nevydávala, mlýn s americkými stroji postaviti, což také uskutečnili a na troje složení je postavili. Stavba stála 1000 zl., stroje 11000 zl. r. č. Denně semele se na těch 3 složeních 90 měřic žita. Na dvou složeních jsou kameny francouzské; třetí má kámen německý z Halberschwertu v Prusku. Plán a celý stroj vyhotovil L. Nemelky, stavitel mlýnů z Fišamentu u Vídně ze železa štyrského. Sestavení strojův řídil Moric Pulkert, společník pp. Urbánkův.

Před založením železnice byl pád vody u zdejšího mlýna pouze 7', nyní již jest 10' následkem ustavičného vybírání písku a drobného kamene z Bečvy ku potřebě železnice.

Roku 1867 postavili bratři Skenové druhý cukrovar vedle prvního a rozšířili obchod svůj v tomto směru znamenitě, jak rozsáhlé, potom ještě provedené stavby prokazují.

Roku 1864 založily hospodářské jednoty olomoucká a záhlinická přičiněním starosty Františka Kramáře a prof. J. Démla z Olomouce společně rolnickou školu v Přerově, která nejprve v Šířavě umístěna, po válce pruské přenesla se na Malou Dlážku do bývalé továrnické budovy pana Fiedlera, která prodána byla nešťastnému tomuto podnikateli již roku 1864 dražbou exekuční, a kterou za 11.000 od tehdejšího vlastníka, vídeňského obchodníka, byly koupily. V této budově působila rolnická škola až do roku 1874 a vychovala množství rolnických synků na dokonalé hospodáře.

Roku 1874 postoupily jednoty řečené budovy školní moravskému zemskému výboru k zařízení střední hospodářské školy pod tou výminkou a na tak dlouho bez vší rady, pokudž obmyšlená střední škola po česku vyučovati lis. Zemský výbor upravil tuto budovu k účelu obmyšlenému, a střední hospodářská škola vstoupila roku následujícího v život. Jednoty hospodářské záhlinická a olomoucká rozlily se potom s pozůstalým zbytkem jmění a založily o újmě nové rolnické školy; záhlinická v Kroměříži, a olomoucká v Klášteru-Hradišti u

Olomouce. Polovici budovy své bývalé Fiedlerovské postoupily jmenované jednoty, poněvadž ji k účelům školním nepotřebovaly, již roku 1867 V. Noheilovi, vyrabiteli strojů hospodářských, za tím úmyslem, aby se žákům školy rolnické vhodná příležitost ku seznání strojů hospodářských poskytla. V. Noheil založil tam rozsáhlou strojnickou dílnu, kterou později kupčickou slévárnou na železo rozšířil. Dílnu tu převzala v roce 1876 firma J. Doležal a spol. (Ed. Kokora a M. Waldmann) a V. Noheil založil v bývalých erárních pekarkách u přerovského nádraží novou strojnickou dílnu. Jelikož ale mezi tím Krátký a Kočí také strojnické dílny byli založili, dosáhl průmysl strojnický v Přerově velmi hojného zastoupení.

Roku 1871 povstal v Přerově vedle pivovaru měšťanského velkolepý společenský pivovar, jež založila akciová společnost. Starožitný pivovar měst. čítal tou dobou 69 podílníků či várečných měšťanů, kteří až do roku 1848 sluli velkoči hruboměšťany.

Zpráva o výrobě strojů hospodářských v obvodu obchodní komory olomoucké

Jelikož Noheil při primitivním zařízení své dílny novější konkurenci odolati nemohl, převzala později jeho dílnu tříčlenná společnost, rozšířila ji na továrnu a slévárnu a pod firmou "První přerovská strojnická továrna se slévárnou", nyní Ed. Kokora a spol. posud výrobou strojů hospodářských se zabývá (dle sdělení továrníka fi. Kokory).

Jelikož v době tehdejší mimo velkostatky, (jež odbíraly stroje firem anglických) strojů hospodářských v užívání nebylo, dařilo se této továrně a jejím konkurentům poměrně velmi dobře, a to bylo také příčinou, že za nedlouho v Přerově i v jiných městech na Moravě více továren a dílen, zabývajících se výrobou strojů hospodářských, bylo zřízeno.

Však vůči tehdejší velké potřebě byla výroba všech těchto továren nedostatečná a objednávky vyřizovány pouze za hotové neb jen na krátkou dobu platební. Doba tato počala roku 1870 a trvala do roku 1880. Postupem času však zřídilo se ještě více továren a konečně každý lepší zámečník na vesnici kupoval od sléváren odlitky a vyráběl stroje hospodářské. Bezprostřední okolí továren bylo stroji již naplněno, objednávky stávaly se již řidšími a továrny byly nuceny míti zvláštní úředníky ku cestování po vzdálenějších okresích, kde strojů hospodářských ještě nebylo.

Prodejů však přece neubývalo, ba spíše přibývalo a továrny ještě velmi dobře prospívaly. Konečně i vzdálenější okresy tak byly naplněny stroji, že vydržování zvláštních úředníků ku cestování se více nevyplácelo a továrny byly nuceny opatřiti si jednatele, kteří za přiměřenou provisi stroje prodávali.

Provisi tato rostla stejnou měrou s ubýváním objednávek, a připomeneme-li ještě, že v krajích vzdálenějších pro neznalost tamějšího obyvatelstva o výkonu strojů bylo nutno sklady zřizovati, že bylo třeba na příčinou ubývajících potřeby a přibývajících konkurence za nižších i delších lhůt platebních odbývati, přijdeme k nutnému výsledku, jistý užitek při strojnictví hospodářském stával se čím dále tím ni, až se konečně výroba strojů hospodářských více nevyplácela.

Z počátku hleděno k tomu, aby racionelní výrobou, totiž užíváním možných strojů pomocných a dělbu práce až do nejmenších podrobností, jakož i hromadnou výrobou náklad na výrobu se zmenšil; však úspory na výrobě dosáhly svého nejvyššího bodu, přes nějž dále jíti nemožno.

Potřeba strojů hospodářských stává se stále menší, neboť kraje, ne prodávalo a posud prodává, totiž Morava, Čechy, Slezsko, Dolní Rakousy, Uhry, Halič, Bukovina až na sporé výminky hospodářskými již jsou naplněny.

Naděje, že by na místo strojů, jež před lety prodány byly, nové nastoupiti by měly, málo utěšuje, neboť doba trvání strojů při náležitém upotřebením jest poměrně k velkému počtu stávajících továren příliš dlouhá (20 let) a mimo to každý lepší kovář neb zámečník na

venkově koval kdysi v některé továrně a jest tudíž sto sám potřebu svého uhraditi.

Posud nejvíce pracují továrny hosp. strojů pro Halič a Bukovinu, kdež, poměrně ještě největší potřeba se jeví a jest naděje, že tržiště toto ještě rokem letošním dostatečný odbyt vykáže. V roce neblíže příštím budou však továrny malým odbytem přinuceny vyhledati si nová tržiště pro své výrobky.

Již dnes pomýšlí továrníci na zasílání strojů do Rumunska, Bosny, Hercegoviny, Srbska a Bulharska. Jsou to dnes jediné krajiny, kde je vyhlídka na prodej hosp. strojů, neboť na západ nám pracovati nepomůže poněvadž tam již dlouho před námi výrobou a upotřebením strojů hospodářských se zabýváno. Rusko pak vysokým clem dovoz našich výrobků nemožným činí. Však ani do krajin svrchu psaných není možno pro temnější němé poměry politické strojů bez velkého rizika jinak než za hotové dodávati a poněvadž kupců, kteří za hotové kupují, poměrně velmi málo kývá, nebude tam možno obchod se stroji hospodářskými ve větších rech dříve provozovati, pokud v domácích a zahraničných poměrech těch krajin kýžený obrat k lepšímu nenastane.

Do to té doby budou hleděti továrny na hospodářské stroje beznadějně budoucnosti vstříc a na vládě jest, aby přátelskými styky a příznivými úmluvami se státy, v nichž by výrobkům našim na dlouhá léta odbyt zabezpečen, rozkvět průmyslu domácího podporovala.

Suroviny odebírají zdejší továrny, vyjma anglické, surové železo, a nemá proto clo v té příčině velkého vlivu na výrobní cenu strojů; tím většího povšimnutí však zasluhuje clo států jiných, jehož nepoměrnou výší státy tyto dovoz našich výrobků nemožným činí.

Ještě důležitější a průmysl hospodářských strojů značně poškozující jest kartel tuzemských železáren, jež chráněny jsouce vysokým clem proti cizí konkurenci, během 6ti měsícův o zl. 8.- p. 100 kg. ceny železa zvýšily dopomáhajíce si tímto způsobem k ohromnému výdělku na úkor menších, na nich závislých konsumentů. Okolnost tato padá tím více na váhu, jelikož továrny nemohou cenu strojů dle libosti zvyšovati, poněvadž musí své zboží odběratelstvu vnučovati a tu není ani nejmenší naděje, že by který rolník více za stroj platiti chtěl než před rokem jeho soused.

Můžeme proto s určitostí nazvati tento velký rozdíl v ceně železa u továren na hospodářské stroje čistou ztrátou, jejíž ohromnou výši dovede posouditi, kdo ví, jak velké množství železa továrny ty potřebují.

Velmi dobrý účinek by mělo na strojnictví hospodářské s bytím a nebytím zápasící, kdyby snížením sazeb železničních jim umožněno bylo na cizí trhy zboží své za laciný peníz dopravovati. Též otázka úvěru jest pro strojírný hospodářské důležitá, poněvadž továrny, jsouce nuceny na splátky 1-3 léta se táhnoucí stroje prodávati mnoho na úrocích tratí a bylo by proto s velkou výhodou spojeno, kdyby ztráta tato lacinějším úvěrem než dosud (6-5%) aspoň částečně zmenšena byla.

Bylo by proto na čase, aby v Přerově, ve městě, kde mimo čtyři továrny na hosp. stroje ještě jiné továrny a mnoho živnostenských a obchodních podniků se nalézají, filiálka rak. uherské banky zřízena byla, jež by jejich existenci a rozkvět laciným úvěrem podporovala.

Poměry dělnictva strojnických továren, ač nejsou tak utěšené jako byly při vzniku tohoto průmyslu, kdy továrny při nedostatku dělníků nuceny byly teprve dělnictvo si vychovávat a kdy dělník způsobilý velmi dobře placen býval, přec možno hledě k jiným odborům průmyslu nazvati uspokojivými. Dělník vydělá týdně dle osobní způsobilosti 6-14 zl. při 8-10 hodinné práci.

Co se týče některých nových zákonů živnostenských, ač v zásadě dobrá vůdčí myšlenka byla jich cílem, přec jejich praktické provádění není vždy takové, by všeobecnému dobru jimi poslouženo býti mohlo. Zákon týkající se inspekcí ze strany živnostenských inspektorů má sice mnoho, velmi mnoho dobrého do sebe, přece však bývá jeho puntičkářské provádění u některých pánův inspektorů velmi obtěžující, ba přímo nesnesitelné. Žádá-li zákon, aby k vůli světlu v místnostech byla okna cista, není tím ještě řečeno, že mají býti vyciděna každý týden,

aby vypadalo jako v saloně, rovněž jako zákonodárce praví-li, že se mají místnosti tovární bíliti, nemínil tím, že továrny neb slévárny musí býti ustavičně bílé. Jest všeobecným přáním živnostnictva, aby poněkud méně horlivým prováděním zákona živnostenského též zájmy podnikatelův chráněny byli. Nový zákon o podporovacích pokladnách nemocenských předpisuje nyní velkého množství knih účetních, což při okresních pokladnách jest sice nutné, při továrních však úplně zbytečné a nákladné, vyžadujíc velkého nákladu nejen na zakoupení ale též na vedení knih účetních a k účelu tomu zvláštního úředníka.

Proto měla by se u továren, kde všichni dělníci jsou členy závodní "podporovací pokladny", dáti přednost staršímu způsobu vedení knih nemocenské pokladny, neboť obchodní knihy toho kterého podniku skýtají dostatečnou kontrolu pro knihy účetní nemocenské pokladny. Též při praktickém provádění zákona o nuceném pojišťování dělnictva, proti úrazu, který jest velkým břemenem továren a vyžaduje do roka značný obnos, jež továrník ze svého uhraditi musí, mělo by více pečlivosti věnovati se při určování závodů, jež k pojišťování nuceny jsou a které jeho sprostěny jsou.

Dle třídy, do které byl závod náš vřaděn, musili bychom např. při počtu dělníků 200 platiti ročně asi 1200-1500 zl. pojištění, jest to tedy obnos, z něhož by se 6-8 dělníkům po celý rok mohla dávat podpora 4.zl. týdně a přece za celý ten čas, co firma naše existuje, tedy po 17 let nestal se ani jediný případ, aby dělník na úraz zemřel neb ku práci byl neschopen. Pokud závod stává, přišel pouze jeden dělník o prst, což však nebylo příčinou by dále pracovati nemohl, druhý pak případ byl, že porouchal si ruku byv vlastní neopatrností stržen řemenem mlátičky, jež se zkoušela, takže asi rok nemocen byl, po kteroužto dobu službu posla a hlídače zastával, po roce pak tak dalece byl uzdraven, že u nás nyní jako natěrač s výdělkem 6-8 zl. týdně pracuje. Uznávajíc prospěšnost humánního tohoto zákona, jenž zvláště se osvědčuje při podnicích dolování, kde ročně v uhelných dolech sta dělníkův o život přichází a kde ročně sta rodin pozbyvších své živitele hladu a žebrotě v šanc vydáno bývá, jsme vůči shora uvedenému empirickému důkazu a vzhledem na všemožné ochranné přístroje při strojích v dílnách dle nového zákona živnostenského, za jehož přesné provádění živn. inspektoři zodpovědni jsou, toho přesvědčení, že při továrnách na hosp. stroje zákon ten místa nemá, a mnohem prospěšnější by bylo jak pro dělníka tak pro továrnu, stane-li se kdy případ úrazu, aby dělník, jenž k práci neschopným se stane, padnul továrně na obtíž, jež by povinna byla buď jemu službu jeho síle přiměřenou opatřiti, neb jemu jistou podporu vyplácti rovnou oné, již pojišťovna v takovém případě, dává v pádě umrtí dělníka následkem úrazu dotýčnou podporu jeho rodině po určenou dobu platiti, čili jinými slovy, aby továrna sama povinnosti pojišťovny na sebe vzala.

Nyní má Přerov tyto větší závody průmyslové:

- 1.) Moravský pivovar se sladovnou, zřízený roku 1871 s velikým nákladem 304841 zl. (do roku 1892). Chladič piva stojí mimo to 60000 zl. (zřízen ku chlazení až do 100000 hl. výroby), jiné stroje 52213 zl., nádoby 49012 zl. Ročně se uvaří 50000 hl v prodejní ceně 450000 zl.

- 2.) Bývalý měšťanský pivovar. Koupil jej a nově postavil za mostem p. J. Šilhavý. Památky várečných měšťanů: 2 stříbrné pečete, knihy, pergameny má teď p. c.k. berní nadinspektor Pavel Hon.

- 3.) První přerovská strojnická továrna se slévárnou: Ed. Kokora a spol., největší to továrna na hosp. stroje na Moravě (dle sdělení továrníka fi. Kokory). Závod tento zřízen r. 1876. Počet dělníků v r. 1876: 100, r. 1893: 356. Úhrnná mzda vyplacena 50.000 zl., nyní 120.000 zl. dělníkům a 20.000 zl. úředníkům (plat dělníka od 8-20 zl. týdně). Vyrobilo se zboží za 354.000 zl., letos asi za 450.000 zl. Spotřebuje se surovin ročně dřeva 1.500 m³, železa 1.500.000 kg. Zboží se prodává téměř do všech zemí v Rakousku-Uhersku. Filiálky v Budapešti a Lvově, hlavní sklady v Krakově a Cernovicích.

- 4.) Strojnická továrna se slévárnou: J. Krátký.

- 5.) Strojnická továrna: Vitoušek a Calábek.
- 6.) Strojnická továrna A. J. Macharáček a spol.
- 7.) - 8.) Dva cukrovary bratří ze Skenův (platí měsíčně daně 80-100.000 zl.).
- 9.) Heinikova továrna na zboží provaznické a měděné.
- 10.) Továrna na kočáry firmy J. & E. Weigla.
- 11.) První Olomoucká akc. továrna na stavivo a vápenka.
- 12.) - 14.) Tři mlýny válcové, z nichž největší Hegrův.
- 15.) - 16.) Dvě plynárny.
- 17.) Dílna Y. Žáka na výrobu umělých dlaždic.
- 18.) Mydlárna Ed. Kokory.
- 19.) Mydlárna Fr. Lazara.
- 20.) Knihař a kamenotiskárna společenstva.
- 21.) Továrna na barvy, laky a fermeže J. Calábka.
- 22.) Továrna na lepenku Kratochvíle a Postulky.
- Dále jsou na okresu akc. sladovna v Kojetíně, cukrovary v Brodsku, Doloplazích, v Kojetíně a v Tovačově.
- Družstva rolnické váhy jsou v Brodsku, Troubkách, Dobromelcích, Doloplazích, Říkovcích, Celčicích, Vlkoši, Vrchoslavcích, Nezamyslicích, a Raclavicích.

III. Řemesla

Dříve bývali naši řemeslníci zdraženi v jednotlivých ceších, které vznikly v našich zemích s rozvojem měst ve 13. a 14. století. O těchto ceších promluvíme zevrubněji při popise města. Přerova. Zvláštní dílko o nich vydati slíbil kolega V. Rosický. Na místo nich nastoupila poslední dobou společenstva, jichž se čítá v Přerově osm, v Kojetíně šest, v Němčicích jedno, a v Tovačově jedno, úhrnem šestnácte.

Společenstva (platí měsíčně daně 80-100.000 zl.) v Přerově

I. Společenstvo smíšených řemesel

pro berní okres přerovský v Přerově. Výbor: Ferd. Bochořák, klenotník, starosta; Vil. Žák, stavitel, místostarosta; Kopal Ferd., bednář, Kočič Mat., malíř pokojů, Prášek Ant., kolář v H. Moštěnici, Grégr Aru., zámečnick. Pospíšil Šim., stolař v Brodsku, Mika Em., stolař, Široký Jos., kanmář, Minařík Vine, kovář v Troubkách, Rychtářský Jan, kovář v Bochoři, Poláme Fr., natěrač Klimecký Arn., kovář ve St. Vsi, Bartoš Jul., stolař, Pivný Fr. zednický a tesařský mistr, jednatel, Hučín Jan, bednář v Kokorách, Ve-iii, kolář v Troubkách.

Ve společenstvu tom je 53 kovářů, 11 podkovářů, 17 kolářů, 47 stolařů, 5 tesařů, 16 bednářů, 13 zámečníků, 1 hrnčír, 7 natěračů, 5 malířů, 8 majitelů cihelen, 2 maj. vápenek, 14 hodinářův a zlatníků, 6 soustružníků, 3 provazníci, 3 kamnáři, 1 nožíř, 2 kominíci, 1 kartáčník, 1 dýmkař, 7 sklenářů, 3 stavitelé, 11 klempířů, 1 kamenník, 1 studnař, 13 majitelů povozů, 1 puškař, 3 pilníkři, 3 sochaři, 3 fotografové, 1 kartonář 5 košíkářů, 1 sýtař, 8 zednických mistrů, 4 zedníci a tesaři. li MM ni čítá 187 řemeslníkův.

II. Společenstvo řezníkův a uzenářů (v Přerově také družstvo řeznické porážky)

Výbor: Fr. Čihala, Jos. Nevřala ze St. Vsi, místopředseda; Jos. Pis, jednatel, L. Mohapl, Aug. Skřeček, Jaromír Vítěz, Ant. Ondruška z Dluhonic, Vildánek z H. Moštěnice, Ferd. Stoklas z Citová. Všech členů 59, v Přerově 21, na okrese 38.

III. Společenstvo krejčích

Výbor: Ant. Černošek, předseda a majetník patentu na proporcionální měřítko od r. 1887, Fr. Ryšánek, místopředseda, Hynek Widemann pokladník, Jos. Vypllel, jednatel, Ant. Sekera, Fr. Koblíha, Fr. Poledna, Fel. Majer, Meth. Jemelík, Jan Cvrček, Vítěz, Ondř. Oščádal. Celkem je

106 členův a sice v Přerově mužských 40, ženských 21, v okrese 45. R. 1892 ohlásilo živnost krejčovskou 6 mužských a 2 dámy. Vz dali se živnosti 1 mužský, 2 dámy. Připovězeno bylo učňů 20, prohlášeno za tovaryše 15. Vyřídilo se 82 různých žádostí.

IV. Společenstvo obuvníků

Výbor: Fr. Klein, předseda, Jan Ševčík místopředseda; Ant. Žižka, jednatel, Fr. Struška, Ign. Navrátil, Jan Zbořil, Hyn. Polášek, Ign. Zelinka, Ign. Jindra, Jos. ml. Ant Seifert. Všech členů je 119, z nichž 61 v Přerově.

V. Společenstvo živnosti potravních, vyjímajíc řezníky a uzenáře

Výbor. Klabazna, předseda, Leop. Hanáčík, místopředseda, jednatel, Jos. Blažek, perníkář a voskář, Fr. Skřeček, pekař, Fr. Hok, pekař, A. Palacký, cukrář, Jos. Tiefenbach, pekař, Jan Turek. Náhradníci: Ant. Hudeček, K. Skopal, Fr. Pospíšil. Smírčí soud: předseda, Fr. Pospíšil, Fr. Slováček. Všech členů 38.

VI. Společenstvo ozdobných živností

Výbor: Ed. Kytka, předseda, Václav Häusler, rukavičkář, místopředseda; Jan Možný, řemenář, Jan Tulia, knihař, pokladník, Jos. Letfus, knihař, jednatel Ang. Pašanda, klobučník, Al. Smola, kožišník. Všech členů 54 z nichž 48 v Přerově, 6 venkovských.

VII. Společenstvo obchodního grémia

Výbor: Jindřich Macenauer, starosta, H. J. Zapletal, náměstek starosty. František Kučera, jednatel, J. Vavrouch, pokladník, Jakub Bena, Josef Chytil (z Vlkoše) Jakub Graus, Jan Grauer, Eliáš Jelinek, Karel Komárek, Vilem Kuvert, Antonín Michálek, Rudolf Přidal, František Posselt, Jan Sekera, Ign. Sliciuer, Matyáš Dufka (z Říkovic), náhradník, Vojtěch Jiříček, Vilém Löwit, Jan Steiner. Grémium má v městě Přerově všech členů 161 a v obcích venkovských 123 členů.

VIII. Společenstvo hostinských

Zřízeno 27. ledna 1885. Výbor: Vinc. Svoboda, předseda, Jan Stěpanik ze St. Vsi, místopředseda; Fr. Tomeček, pokladník, Moř. Haas, jednatel, Jos. Sobol, Jos. Kupčík, Jan Skřípec, z Bíkovic, Vil. Široký, Jos. Gruška, Dr. Dragoun z Beňova, Fr. Klein, Ign. Brüstl, Engelb. Skřeček, Leop. Masíček, Dan. Haas. Náhradníci: Ší. Mackovík z Brodku, Fr. Vaněk z Liikové, Fr. Suchomel z Koketnice, Jos. Slavík z Roketnice. Všech členů je 160 a sice v Přerově 69, na okrese 91.

Společenstva v Kojetíně

I. Společenstvo řemesel a živností pracujících z kovu, dřeva, kamene, hlíny. (Předs. Jos. Vrtěl.)

II. Spol. obchodníků. (Předs. J. Vláčilík.)

III. Spol. živnosti potravně. (Předs. J. Haban.)

IV. Spol. živnosti oděvné. (Předs. J. Koutný.) V. Spol. hostinských. (Předs. J. Chrněla.)

VI. Spol. mlynářů. (Předs; J. Hauk.)

Společenstva v Němčicích

je společ. řadové (předs. M. Svach).

Společenstva v Tovačově

též řadové (předs. J. Soušek).

IV. Obchod

Dle zprávy knihkupce A. Michálka, jednatele obch. grémia.

Veškerý téměř obchodní život soustředěn jest v městě Přerově, a výrobky domácí hospodářské i průmyslové jsou hlavním jeho předmětem. Z plodin hospodářských vede se čilý obchod obilím a to hlavně ječmenem a z něho připraveným sladem, čilý obchod jest dále máslem, vejci a drůbeží, a vyváží se tyto hospodářské výrobky hlavně do Vídně. Řepu v okolí celém silně pěstovanou konsumují blízké cukrovary, jichž jest šest a sice: Přerovský, Brodecký; Všetulský, Prosenský, Hulínský a Lipenský jsou mimo obvod okresu, ač mají též v obvodu přerovském svá přijímací stanoviště a své váhy kontrolní. Obchody ostatní jsou v eelkii velice zastoupeny a soutěž jest nemalá, což hlavně jakož i okolnost, že blízké město Olomouc taktéž velice soutěží, není pro obchod prospěšno, neboť nepoměrný počet závodů přivádí v pochybnost jakost zboží, a výnosnost jednotlivých obchodů klesá, důkaz to, že soutěž je zdravá potud, pokud neohrožuje existenci jednotlivců soutěžících.

Obchod podporuje: dráha, (příznivé spojení s Vídní, Krakovem a Olomoucí, méně příznivé s Brnem, a nejméně příznivé s Prahou); pošta (v městě samém nepříznivě zařízená a i s okolím dosud v nedostatečném spojení), silnice v poslední době spojením s Tršicemi příznivě doplněné.

Co do rozmanitosti a počtu obchodů poznamenati sluší následující obchody zde stávající: Hostinců jest 68, kramářův a hrstníků 71, sukнем 3, psacími potřebami 6, kuřáckými výrobky 5, zlatým a stříbrným zbožím 5, papučemi 9, střížným zbožím 34, prýmkařských 11, dřívím 2, mlýnskými potřebami 1, potravinami 8, noži a nádobím 3, uhlím 8, rakvemi 3, obilím 6, máslem a vejci 27, kartáči 2, módním zbožím 10, chlebem 6, hadry 3, zeleninou a ovocem 63, lihovinami v láhvích 12, šicími stroji 1, tvarůžky 3, s veteší 1, černým dobyt看em 3, kozí 5, dětským prádlem 5, punčochami 7, kořalkou 4, knihami 2, novinami 1, půjčováním knih 1, služby zaopatřující 3, léky 3, moukou 1, zbožím opi irkým 1, květinami 4, železem 5, zbrojí 3, hrnci 4, obrazy 3, umělým hnojivem 3.

Podporou obchodu jsou dále: peněžně ústavy, jichž jest:

trhy týdenní dva (v úterý a v pátek), dále trhy výroční, jichž jest čtvero, a dobytčí v témže počtu, konané vždy 8 dní před trhem výročním.

V. Dopravní prostředky

1. Železná dráha

(Dle zpráv J. trnky, správce skladiště, J. Burzynského vrch. oficiála aj. Šponara, vozmistra.) Okresem Přerovským probíhá c. k. severní dráha císař. Ferdinanda směrem čtvrtým a sice z Přerova k Vídní (stanice Přerov, Říkovice), ku Krakovu (Přerov, Radvanice), k Olomouci (Přerov, Roketnice, Brodek) a k Brnu rov, Věžky-Bochoř, Chropín, Kojetín, Němčice, Nezamyslice.) K Vídní a Krakovu jezdí denně po sedmi vlcích osobních, z nichž tři rychlíky; k Olomouci osm vlakův osobních k Brnu čtyři.

Přerov je nejrozsáhlejší stanice na celé dráze severní a v čas války nejvážnější bod pro dopravu vojska k severu. Císařsko-královská Ferdinandova severní dráha železná (dle zprávy zesnul. Fr. Kramáře od Jos. Kramáře) byla po udělení výsady roku 1836 u Vídně začata a od 1. září 1841 do Přerova v délce 24⁷/₈ mil a do 17. října téhož roku do Olomouce dohotovena. Dne 17. října 1841 byla dráha dvěma tehdejšími parovlaky Olomouciana a Moravia nejdůstojnějším panem Antonínem hrabětem Saafgotschem, biskupem brněnským, slavně zasvěcena v úhlu, kde se dělí dráha Olomoucká a Krakovská, a kdež oltář slavnostní chvojím a kvítím ověčený postaven byl. Celá délka dráhy severní z Vídně do Krakova, Olomouce,

Brna, Florisdorfu, Stokravy atd. obnáší 82¹/₂ zeměpisné míle (a 4000") a náklad na ni vynaložený obnášel počátkem roku 1859 úhrnem 72,687,428 zl. rak. čísla. Společnost, již dráha severní náleží, má ve svém majetku 218 parstrojů.

Roku 1858. bylo na celé dráze severní převezeno 1,779.000 osob cestujících a 21,660.000 centů nákladu, zač bylo placeno dovozného 11,376.285 zl. a 44 kr. rak. čísla. Pouze v Přerově bylo za rok 1858. 136.000 centů zboží z větší části obilí naloženo; a Přerovem bylo vezeno 170.000 centů, mezi tím 119000 centův uhlí kamenného z dolův Ostravských.

Přerovské nádraží jest 600" dlouhé a má devatero křižujících se kolejí. Parostrojů jest zde 28, jež z Přerova do Břeclavy, do Ostravy, a do Olomouce jezdí. V Čele ve službě železné dráhy stojícího lidu, v Přerově stanovisko své majícího, stojí jeden inženýr se 7 úředníky. Správu parostrojův a vozů, k čemuž velká strojirna určena jest, má pod sebou vrchní správce (Oberwerkführer) se dvěma úředníky a 82 dělníky. Ježdění s parostrojí má pod sebou tak zvaný „Heiz-hausleiter" s 26 strojníky a 80 dělníky. Vydávání jízdních lístkův, přijímání, převážení a odvádění nákladu obstarává jeden expeditor se 4 úředníky a 28 dělníky. Též k tomu patří 5 vrchních průvodčích, (konduktérův), 10 průvodčích, 13 tak zvaných pakmistrův a 26 baličů, již zboží a osoby převážejí. Mimo to jest ještě denně 142 dělníků zaměstnáno. Roční služné všeho tohoto lidu, jenž pouze v Přerově žije, obnáší 200.000 zl. rak. čísla.

Nynější inženýr p. Bühler, nejen jako vrchní správce zdejšího nádraží velikých sobě zásluh o železnici dobyl, mezi jiným i tím, že zdejší nádraží dobrou vodou opatřil, nýbrž i co lidomil měšťanům při stavbách a jiných podnicích radou a pomocí přispěl, nedělní školu zařídil, kdež děti škole odrostlé, učedníky řemeslnické a jiné výrostky v kreslení cvičil, začež mu podán byl od obce diplom čestného měšťana Přerovského (psáno roku 1859).

Železnice podporuje zde valně materiální blahobyt občanstva, z něhož mnohý své příjmy značně zvětšil, buď jako majitel domu, že každý koutek ve svém domě užitečně pronajímá, buď jako řemeslník i obchodník, že zboží své lépe odbývá, než dříve.

Poměry nyní:

Počet vlaků, vozův a nákladu. Dne 26. května 1893 přijely z Břeclavy do Přerova: 3 rychlíky se 26 vozy s nákladem 454'7 tůn brutto, 4 osobní vlaky s 58 vozy s nákladem 689-7 tůn brutto, 15 nákladních vlaků s 986 vozy nákladem 7470'4 tůn brutto. Z Mor. Ostravy do Přerova přijely: 3 rychlíky s 35 vozy s nákl. 599'6 tůn br. 4 os. vlaky s 96 vozy s 623'5 t., 26 nákl. vlaků s 1309 vozy s nákl. 20,483'6 t. Do Břeclavy odejelo: 14 vlaků se 675 vozy a nákladem 11,166-2 t. Do Ostravy odejelo: 20 vlaků se 173 vozy se 9913n3 t. Z Olomouce přijelo: 8 os. vlaků s 68 vozy s nákl. 730 t., 4 nákl. vlaky s 321 vozy s nákl. 2376,3 t. Do Olomouce odjelo: 8 os. vlaků s 74 vozy nákl. 731 t., 6 vlaků nákl. s 276 vozy s nákl. 43.064 t. Od Brna přijelo: 4 os. vlaky s 51 vozy s nákl. 509 t., 5 nákl. vlaků s 134 vozy s nákl. 1123'5 t. Do Brna odjelo: 2 os. vlaky s 41 vozy s nákl. 481 t., 5 nákl. vlaků s 101 vozy s nákl. 2098-4 t. Za jediný tedy den (24 hodin) přijelo celkem a odjelo vlaků s 5771 vozy a s nákl. 63,756'6 tůn brutto. Strojů (lokomotiv) je 85. Vlaků odcházejících a docházejících 12,516.; vlaků v Přerově nově sestavených je 13,391, úhrnem tedy 25,907 vlaků. Loni bylo 39.000 vlaků, z nichž 13.000 projelo, 13.000 vypraveno z Přerova a 13.000 sem dojelo. Vozů přešlo 1 350 000, jen posunování jich stálo 54.000 zl.

Personál. Úředníků v Přerově je 30, zřízenců při strojích 177, definitivního personálu a rozličných dělníků 745, úhrnem všech osob 952. Roční jejich plat obnáší 1,135.782 zl.

Cestující. V Přerově odebírá lístků průměrně ročně 232.500 cestujících, čili denně 637.

Peněžní obrat ročně u kasy z osob i nákladu 15 milionů zlatých, (i ze drah Sternberk-Olomouc, Olomouc-Přerov, Brno-Přerov, Olomouc-Nezamyslice).

Budov nádražních jest v Přerově 59 na ploše 512.000m². Kolejí na zdejším nádraží obnáší 56 kilometrů čili asi 8 mil.

2. Pošta

(Dle zprávy pošt Vil. Jurečky)

Poštovní úřady jsou v těchto obcích: v Přerově dvě nádražní a filiálka v městě; pak v Brodku, Dobroměřicích, Klenovicích, Kojetíně, Kokorách, Nezamyslicích, Říkovicích Tovačově. Nej důležitější jest c.k. poštovní úřad nádražní v Přerově pod správou c.k. kontrolora poštovního, jemuž přiděleno jest 5 poštovních výpravčích; služební personál čítá 8 sluhův a 5 listonošů. Stálým vzrůstem drah udrželo se ono idyllické spojení poštovními povozy, kde tu a tam přece ještě zazní: "Jede, jede poštovní pacholek" atd. pouze do Troubek a Tovačova, pak do Moštěnice 2krát denně a do Dřevohostic jednou denně. Daleko důležitější jest nyní spojení železniční. Tu v první řadě jmenujeme dlužno dráhu severní, kde stýká se Přerov s nejdůležitějšími místy Dorních-Rakous, Moravy a Haliče 3 a 4 krát denně prostřednictvím poštovních ambulancí Vídeň-Krakov čís. 1. vlakem osobním; Vídeň-Krakov čís. 2. vlakem osobním. Vídeň-Krakov čís. 6. rychlovakem; Vídeň-Krakov čís. 7. rychlovlakem; Vídeň-Opava (přes Krnov) čís. 3.; Vídeň-Opava (přes Krnov) čís. 4., křižujícími se s ambulancemi týchž čísel s názvem opačným (KV). Poměrně nejnepříznivější máme spojení s Českým královstvím, kam dojíždějí pouze amb. Olomouc-Přerov-Česk. Třebová čís. 71. a 72. a opačné ambulance s týmiž čísly, tak že musíme někdy do zlaté Prahy s psaníčkem zajeti si až do Břeclavy. K tomu přičítá dlužno ještě 12 jiných vlakův osobních, kde službu poštovní obstarávají pošt. konduktéři (hlavně dopravu balíků).

Jelikož očekávají nádražní poštovní úřady velké změny, bylo by zbytečno o vnitřních poměrech dále se zmiňovati a sdělíme pouze některá významnější data. Obyčejných dopisů a tiskopisů podá se na nádražní poště měsíčně asi 15.000, v městě 20.000 až 25.000; rekomandovaných na nádraží 1.200, v městě 15.000. Naproti tomu dojde dopisů 30.000, tiskopisů 3.000, novin 8.000, vzorků 1.000. Poštovních poukázek na nádraží 1.200 repreasentující obnos 20.000 zl., v městě 1.300 repreasentující obnos 25-30.000 zl. Vkladů ve spořitelním (poštovním) chekovém zřízení na dráze 300 v obnosu 30.000 zl., v městě 1.000 v obnosu 100.000 zl. a vyplácí naproti tomu nádražní pošta 200 položek v obnosu 60 až 100.000 zl. Poštovních poukázek 3.000 v obnosu 40 až 80.000 zl. Poštou provoznou podává se na nádraží měsíčně 900 balíků a peněžných psaní, v městě 1200 a dochází 25.000 i s peněžitými psaními repreasentujícími obnos 150.000 zl.

V nejstarších zápiskách z roku 1856 zaznamenává tehdejší poštovní rada Kammler, svého služného měsíčního zl. 25'-, poštovnímu výpravčímu zl. 12'-, za výpomoc při překládání zl. 8'40, paušál kancelářský zl. 640, výtěžek z prodaných známek zl. 72'-, výtěžek z pošty povozné 75'-, měsíční oběh zl. 198-80. Dnes již těžíme za známky 300 zl., z pošty povozné 400 zl., náklad na udržování personálu 700 zl. a celý měsíční o Leh peněžitý 500.000 zl.

3. Telegraf

(Sdělil A. Grölich, c.k. poštovní oficiál)

Státní telegrafní úřady jsou v Přerově, v Kojetíně, (a v Chropini); železniční telegrafní úřady ku sprostředkování privátních telegramů v Přerově na nádraží, v Brodku a v Říkovicích. Přerovská c.k. hlavní stanice telegrafů slouží jako sprostředkující telegrafní úřad pro celý téměř obvod východní Moravy a část Slezska. Zaměstnává 12 úředníkův a 13 telegrafistek; spracuje se do měsíce 35 až 40 tisíc telegramů, z nichž bývá 800 až 1000 v Přerově podaných a sem tolikéž došlých a ostatní (transitní) se pouze v Přerově přijímají, aby byly na místo svého určení prostřednictvím Přerova dopraveny, což se všechno děje na 15 tratích čili liniích, z nichž některé v Přerově ústí, a jiné pak Přerovem probíhají. Po brzkém zřízení erárního

poštovního úřadu se telegrafní stanice k němu připojí v jediný (kombinovaný) c.k. poštovní a telegrafní úřad.

4. Silnice a cesty

(Dle zprávy star. Fr. Hanáka předsedy okr. sil. Výboru Přerovského)

Okresem přerovským nevede sice silnice tzv. císařská, okresních silnic jest dostatek a jsou ve stavu úplně dobrém. Na Přerovsku jsou zejména tyto silnice I. třídy:

01. Přerov-Bystřice p. H. 6295 m,
02. Dřevohostice-Lipník 2530 m,
03. Přerov-Kojetín 9102 m,
04. Přerov-Tovačov 7213 m,
05. Přerov-Prostějov 11032 m,
06. Brodek-Olomouc 949 m,
07. Brodek-Chropín 7542 m,
08. H. Moštěnice-Holešov 4712m,
09. Přerov-Lipník 3520 m,
10. Vel. Újezd-Buk 2892 m,
11. Přerov-Hradiště 7710 m,
12. Rokatnice-Krčmaň 4686 m,
13. K nádraží přerovskému 487 m. (Postavena r. 1886. za předs. Fr. Hanáka.)

Silnice II. třídy, zřízeny v době novější za předs. Hanáka:

14. Stará Ves-Říkovice 1661 m,
15. Říkovice- Vlkoš-Zářiči 6671 m,
16. Želátovice-Pavlovice 299 m,
17. Želátovice-Prusy 691 m,
18. Říkovice-Žalkovice 330 m,
19. Tučín-Raclavice-Prosenice 4648 m,
20. Přerov-Cekyně-V. Penčice (otevřena r. 1893.)

Celkem obnáší délka všech bez poslední 86 km 908 m, hranolů štěrkových 3510, cena hranolů 19,907 zl.

Na Kojetínsku jsou tyto silnice: I. třídy

01. Vyškov-Nezamyslice-Kroměřížská 14424 m dlouhá,
02. Nezamyslice-Brodecká 5508 m,
03. Prostějov-Mořice-Střílecká 12248 m,

II. třídy

04. Němčice-Hruška-Tvorovice 6096 m,
05. Dlouhá Ves-Vičice-Srbecká 4538 m,
06. Těšice-Tišťínská 1600 m,
07. Pivínská 2170 m,
08. Pavlovická 1697 m,
09. Popůvská 868 m,

I. třídy

10. Olomouc-Dub-Polkovická 10840 m,
11. Tovačov-Přerovská 3643 m,

II. třídy

12. Tovačov-Prostějovská 5125 m,
13. Věrovan-Citovská 3353 m,
14. Klopotovská 3296 m,

I. třídy

15. Prostějov-Kojetín-Zlobická 14821 m,

16. Dlouhá Ves-Měrovice-Kojetínská 6405 m,

17. Kojetín-Přerovská 4045 m.

Silnice I. třídy měří na Kojetínsku 71,934 m, II. třídy 28,763 m. Spolu 100.697 m.

5. Plavba

Plavba se provozuje pouze po Bečvě, a sice vždy na jaře jezdí valaští pl'áři od Vsetína na pltích čili vorech primitivně sbitých vozíce dříví, desky aj. dolů po Bečvě až k Hodonínu, kdež svůj náklad strživše vracejí se pěšky neb drahou domů.

VI. Ústavy úvěrní

(Z části dle Bergrova záloženského ročníku na r. 1893. - V Praze 1893.)

Záložen nalézá se na Přerovsku celkem 21 a sice: v Brodsku, Dobromělicích, Klenovicích, Kojetíně (2), Kokorách, Křenovicích u Kojetína, Měrovicích, Mořicích, Moštěnici H., Němčicích u Kojetína, Polkovících, Přerově (4), Tištině (2), Tovačově, Uhřicích, Vlkoši u Přerova.

Spořitelny jsou v Kojetíně a v Přerově (ob. spořitelna m. P.) Zastavárna je v Přerově. Mimo to jest i 18 l. nudií kontribučních: Kojetín-Kroměřížský v Němčicích, Nezamyslický, Mořický v Tištině, m. Tovačova, panství Tovačovského, Dobromělický, Dřevnický, Lobodický, Vrchoslavicý, Těšický, Přestavlký, Raketnický, m. Přerova, panství Tovského v Popovicích, Cekyňský, Záběčno-Lhotský, Malo-I Vučický, Říkovicko-Želátovský.

1.) Brodek u Přerova, (je členem Jednoty založen) Rolnická záložna, obm. ruč., založena v roce 1869, registrována 1874, stanovy 1885, zápis 2 zl. k rezerv. fondu, podíl 10 zl. najednou splatných, úrok a dividenda, ruč. ln. (každý podíl ručí ještě jednoduchým obnosem). Půjčuje pouze členům na hypotéku, na splátky, na směnky s podp. ruč. Ředitelství: řed. Jan Brázda, pokl. Ant. Ludík, kontr. Fab. Zapletal. Předseda Jos. Dočkal, nám. Jos. Skoupil, Uřed.: K. Cigánek, účetní.

2.) Dobromělice. Společenská zál.; r. ob., žal. 1870, reg. 1874, záp. 25 kr., podíl 10 zl., úrok a divid., ručení ln., výplata doba, ve které se vystouplému členu podíl vyplatí) 3 měs. Půjčuje pouze členům. Př.: Jan Sypěna, náměstek J. Boučný, p. Fr. Lipovský, jednatel Jan Sverdík, k. Em. Skutajan, J. Kašpárek, J. Strouhal, J. Hýbl, J. Sadek, J. Věrný.

3.) Klenovice. Občanská záložna, ruč. neobm., žal. 1871, reg. 1874, záp. 20 kr. k rezerv. fondu, podíl 20 zl. 4V2 pct. Půjčuje pouze členům na hyp. na 10ti leté splátky, na sm. s podp. ruč. Řed.: Josef Kaštyl, kontr. Jan Pacholík, pokl. Antonín Hájek, rada: předs. Antonín Arnošt.

4.) Kojetín. a) Obč. zál. úvěrní, r. ob., žal. 1863, reg. 1879, r. 1891 prodlouženo trvání záložny na dalších 6 roků. Řed.: př. Fr. Matzenauer, n. Jan Holeček, p. Ed. Dudík, j. Jos. Jančík. b) Řemeslnická záložna.

5.) Kokory. Obč. zál., ob. r., žal. 1871, reg. 1874, st. 1889, záp. 2 zl., podíl 20 zl., úrok a divid., ruč. ln. Půjčuje členům na sm. a hyp. Předseda Fr. Sládeček, n. G. Haflait, p. A. Geisler

6.) Křenovice u Kojetína. Roln. obč. zál., r. obm., reg. 1879, podíl 20 zl., úrok. Půjčuje i nečlenům na sm. a hyp. Řed. př. J. Daněk, j. J. Rozkošný, p. Jan Podešva.

7.) Měrovice. Rol. zál., r. neob., žal. 1875, stan. 1882, 2 zl., podíl 30 zl., úrok a divid. Půjčuje i nečlenům. Ř. J. Beneš, p. A. Králík, j. J. Bouchal.

8.) Mořice. Roln. obč. žal., r., ob., reg. 1890. Př.: Fr. Pozdišek. n. J. Kužma, j. M. Kužina, p. J. Zidlík.

- 9.) Moštěnice H. f Rohn. zal., r. obrn., žal. 1883, st. 1885, záp. 2 zl. k res. f., podíl 10 zl., 6%, úvěr 20 n., ruč. 2 n. (každý podíl ručí ještě dvojnásobným obnosem). Půjčuje pouze členům na směnky s podp. ruč. Př. Fr. Zavadil, p. J. Skácelík, Fl. Ptáček, uč. J. Hrubý.
- 10.) Němčice u Kojetína. Rol. obč. zál., ob. r., zal. 1883, záp. 2 zl. z podílu k res. L, podíl 25 zl., divid., ruč. 3n. Žádný člen nemůže mít více než tři podíly. Př.: Jan Zedníček, n. Fr. Bordek, p. Běd. Cáp, j. Jan Sedláček.
- 11.) Polkovice. Zaps. spol. roln. zál., r. obrn., zal. a reg. 1884, st. 1890. Podíl 30 zl. Půjčuje pouze členům. R.: Jos. Otahal, p. J. Vymazal, j. T. Křepelka.
- 12.) Přerov. a) Úvěrní spolek záložna. (Dějiny této nejstarší záložny na Moravě podáme při popisu Přerova.) ob. r., zal. r. 1861., reg. 1874, přístupné 2 zl. 50 k res. f., podíl 20 zl., 5"/0 a dividenda, ruč. 1 n., úvěr 20 n. (na podíl vyměřuje se úvěr až do 20ti násobného obnosu podílu). Půjčuje pouze členům na hyp. na neurčité lhůty, na směnky s podp. ruč. Řed.: Leop. Mohapl, Jan Vítěz, Ad. Ziegelheim. Doz. r.: př. J. Šilhavý. Úř.: A. Kobliha, uč., J. Zmeškal, přír. b) Okresní záložna, ob. r., reg. 1887. Půjčuje i nečlenům. Př.: Dr. J. Novotný, n. Fr. Matouš. c) Obecní záložna. Zal. 1892. d) Německá záložna.
- 13.) Tištín. a) Roln. zál., neob. r., zal. 1873, reg. 1874, ft. 1887, podíl 25 zl., 6%. Půjčuje členům na hyp. na 6-10 let a na dluhopisy (nikoli na směnky.) Př.: ř. J. Vozyhnoj, k. H. Zapletal, p. J. Otahal. Př. výb. J. Vrána. b) Obč. zál., ruč. ob., zal. 1868., reg. 1873, podíl 25 zl., úrok a divid. (90% z čistého zisku), ruč. In. Půjčuje i nečlenům na hyp. na dobu neurč., na sm. s podp. ruč. Před.: Fr. Tesař, n. H. Přidal, p. J. Prokop, j. J. Hlobil.
- 14.) Tovačov. Obč. zál., ruč. neob., zal. 1864, reg. 1873, st. 1883., záp. 1 zl. k res. L, pod. 20 zl. ve lhůtách, divid., výp. 4 měs. Půjčuje pouze členům na hypot. na 10 let neb na 1/4 letní výp. na sm. s podp. ruč. Př.: Lechner, p. F. Steger, k. Th. Mayer. Př.: J. Čagala, n. Fr. Zemský.
- 15.) Uhřetice. Zaps. spol. obč. zál., ob. r., žal. 1867, reg. 1874. Řed. J. Skopal, Fr. Vavrouch, p. J. Sedláček.
- 16.) Vlkoš u Přerova. Kol. zál., ruč. ob. zal. 1873, reg. 1874, záp. 2 zl. k res. L, podíl 5 zl., 5%, ruč. 1 n., úvěr 100n., výp. 3 měs. Půjčuje pouze členům na hyp. na 10 roků, na sm. s podp. ruč. Př.: Fr. Černošek, p. Fr. Olšaník, k. H. Rozkošný a Fr. Zapletal.

Statistický přehled záložen za rok 1891

VII. Zdravotnictví

(Podal MUDr. Leopold Riedl, lékař v Přerově.)

V ohledu zdravotním nemůžeme okres Přerovský nikterak klásti mezi nejzdravější. Patříť svými řekami a potoky ku obvodu reky Moravy, kterážto sama částí okresu přerovského se ubírá. Již ode dávna býval obvod řeky Moravy za jeden z nejnezdavějších považován, ježto jsa vystaven častému vystupování vody z řečiště a častým povodním zajisté velikého významu nabył vzhledem ku rozšiřování se a stabilnosti jistých nemocí zvláště nakažlivých. Klima okresu Přerovského jest celkem mírné, průměrná teplota obnáší asi 8-4°C. Nejvyšší teplota přibližuje se asi 37°C. a největší zima asi -17°C. Co se týče obyvatelstva, tu můžeme říci, že zvláště obyvatelstvo přebývající ve vzdálenějších vesnicích od řeky Moravy, a pak v pahrbkovité krajině jest celkem zdravé, otužilé, kteréž jak se říká nerado se nemocem poddává. To ovšem nemůžeme říci o obyvatelích ve městech přebývajících. Zde vidíme podobné poměry jako v jiných městech. Četné industrielní závody, které v poslední době houfně povstávaly, rozhodně pomohly vzrůstu obyvatelstva a měst, ale za to zajisté rozhodný vliv měly na zdravotní stav obyvatelstva zvláště třídy dělnické. Nepřihlížejme ku všeobecným škodám jako špatnějšímu vzduchu atd., nýbrž mějme před sebou jen na zřeteli jednak závody, jež ještě nejsou zařízeny dle předpisů moderní zdravovědy, dále přeplněné, nezdravé, špatně ventilované příbytky dělnické, pak nedostatek řádné a dostatečné stravy a pitné vody, tu se nám snadno asi vysvětlí, proč zdravotní stav zvláště dělnictva ve městech jest horší a proč neúprosná morana zde více obětí si vyhledává. Tím také snadno se dá vysvětliti, proč tuberkulosa, tento tyran lidstva, čím dále tím větší procento obětí vyžaduje. Co se týče epidemií, pokud zprávy sáhají víme, že okres náš jimi velmi často zachvacován byl. Tak již roku 1831 přišla sem cholera na své cestě po Evropě a četných obětí si vyžádala. Hlavně tak za pruské války v roku 1866 zuřila zde velmi silně, jak mezi obyvatelstvem domácím, tak mezi pruským vojskem zde meškajícím. Od té doby kromě menší epidemie v letech 70tých byli jsme jí ušetřeni, ač se předešlého roku 1892. zdálo, že tentokráte nezvanému hosti nevyhneme. Bylť těsně na hranicích země naší - v Krakově a okolí jeho.

Na štěstí zůstala epidemie obmezena a nám aspoň zanechala to, že jsme skutečně zbaveni byli mnohých a mnohých nečistot, kteréž nejen že v ohledu krasocitu veliké cti obcím nedělaly, ale v zdravotních ohledech mnohých a mnohých škod příčinou byly. Ta zásluha zajisté patří choleře a slavným kommissím!

Co se týče ostatních epidemií jako neštovic, spály, spalniček atd., nahlédneme-li do zdravotních věstníků, vydávaných zemskou zdravotní radou v Brně, shledáme, že každého roku okres náš nějakou prodělal. Ovšem, že epidemie neštovicové v posledních letech mnoho na intenzitě ztratily a procento úmrtím se zmenšilo - začez dlužno děkovati tomu, že dnes skoro všechny děti bývají očkovány.

Tento průběh bylo velmi dobře konstatován při epidemii roku 1889. V městě Přerově, kde všichni lékaři souhlasně potvrdili příznivy průběh nemoci této u očkovaných. By se rozšíření infekčních nemocí předešlo, postaraly se jednotlivé obce o nemocnice epidemické, tak na př.: obec Přerovská pronajmula ve Ztracené ulici celý domek, jež ku potřebě špitální zadaptovala a krásným desinfekčním aparátem zaopatřila. V poslední době bylo všem obcím nařizeno, by se postaraly o vhodnou budovu aneb příbytek vhodný pro nemocné na cholera, takže dnes máme v každé obci menší neb větší světnici pro první případy epidemie.

Ježto se toho veliká potřeba cítí, ujalo se zastupitelstvo města Přerova chvalitebné myšlénky, totiž vystavěti nemocnici a sice nejméně se 60 postelemi. Zajisté vděčná a chvalitebná to myšlénka. Dá Bůh, že v krátké době bude trpícím spoluobčanům, k užívání.

Co se týče zdravotního personálu v okresu našem, dle výkazu zdravotního z roku 1891 v okresu našem máme v 53 obcích 11 graduovaných lékařů, 5 magistrů chirurgie, 4 zvělolékaře, 4 lékárníky a 100 porodních bab. Obyvatelstva jest dle posledního sčítání v roce 1890 60.376,

tedy o 5.253 více než v roce 1889.

Kvůli zajímavosti dodávám, že v roce 1880 připadal sňatek na 126 obyvatelů, v roce 1891 připadal sňatek na 119 obyvatelů, v roce 1881 bylo porodů 2.223, v roce 1891 bylo porodů 2.297. Úmrtnost jevila se v poslední době (dle výkazu zdravotního) a sice: v roce 1882 1.583, v roce 1883 1.671, v roce 1884 1.540, v roce 1885 1.619, v roce 1886 1.511, v roce 1887 1.508, v roce 1888 1.545, v roce 1889 1.586, v roce 1890 1.715, v roce 1891 1.486, tedy průměrně asi 26,1%, vysoký to počet!

Přerovský okres má zajisté ještě mnoho v zdravotním ohledu co pracovat, by nemocí a úmrtností se zmenšilo. Tak hlavně město Přerov bude se brzy musiti zabývatí otázkou pitné vody, ježto této se jeví naprostý nedostatek. Vody ve studních jsou většinou kalné, organickými látkami přeplněné; bývalý cukrovarní chemik cis. rada Jehle touto otázkou se zabýval a ve směru tom dílo vydal. Jakou důležitost má dobrá, zdravá voda pitná ve zdravotnictví, dokazuje nejlépe Vídeň. Tam v roce 1851, kdy ještě nebyly umělé vodovody, které horskou čistou vodou Vídeň zaopatřují, byla úmrtnost asi 40,5 z tisíce a v roce 1884 klesla tato na 23,15 z tisíce. Toť nejmakavější důkaz, jak třeba v ohledu zdravotním, by každé město, každá obec se dobrou pitnou vodou zaopatřila.

Ovšem, že pro nynější poměry finanční těžko bude asi Přerovu, jenž nejvíce tohoto dobra má potřebí, touto otázkou se zabývatí. Ale pohnouti se jí musí - a to doufejme, že v brzkou a šťastně. Dodati třeba, že Přerov jeden vodovod má z roku 1858; zřídila jej dráha pro sebe, kasárnu a cukrovar v délce asi 2.68 kilometru; čerpá se voda ta z pramenův u Dluhonic. Spád jest jen malý (1.514 metru) a tím způsobeno, že nemohly býti roury příliš hluboko do země dány, čímž zase změny v teplotě vody velikými bývají. Jinak ale voda jest dosti dobrá. Musíme se ještě zmíniti, že se v Přerově v poslední době utvořil český podnik, a sice mág. pharmacie Flor. Oščádal a Frant. Dvořák vzali si na starost' prodávati a exportovati takzvanou „Hanáckou kyselku", vodu to ze zřídla nacházejícího se na cestě z Horní Moštěnice do Dobřic. Již ode dávna byla v celém okolí Moštěnickém i Přerovském voda tato známa jako oživující a léčící, a sem docházelo denně sta a sta lidí se zvláště k tomu zhotovenými nádobami (bečičkami), by ze primitivní studné vody nabrali a doma jí ku pití používali. Ba v okolí se skoro jiné vody nepoužívalo ku pití, a i ze vzdálené Kroměříže rodiny tam zvláštní vozy pro vodu posílaly.

Podnikatelé uvažujíce jednak, že voda tato pro Přerov může míti jako voda pitná velikého významu - jest zde o dobrou vodu skutečná potř - jednak uvažujíce, že se do Přerova a vůbec na Moravu mnoho vod podobných z ciziny dováží, jsouce jak chemickou analysou tak zkušenostmi lékařů přesvědčeni, že voda tato kromě obživujících též léčivých lál ok v hojnosti v sobě chová, pronajmuli od obce pramen Irnto a s chvályhodnou pílí a velikým nákladem dle nejnovějších předpisův upravili moderně studni tak, že se každému odporučuje, kdo v krajinu tu zavítá, by se na podnik ten podíval.

Kyselka tato byla prozkoumána prof. Fr. Štolbou, který ji uznal za kyselku alkalinicko-zemitou, solnou a železitou. Mimo to chová v sobě některé léčivé látky, jako sloučeniny jodu, bromu a lithionu. Jest silně kyselinou uhličitou nasycena a jest zajímavo dívati se na povrch vody té, kde neustále bubliny jedna větší než druhá na povrch vystupují. Voda ta, jak zmíněno osvědčila se při četných nemocech jak zažívacího tak i dýchacího traktu a může se jako naše česká voda a český podnik jen vřele doporučiti.

V Přerově je starodávný špitál u mostu; pak nemocnice pro epidemické nemoci na Loučkách. Nová nemocnice má se stavěti co nejdříve, jakož i sirotčinec. Zde jsou též sirkové lázně Fr. Kleina, které bývají navštěvovány ročně asi 500 liostmi cizími. V Kojetíně je nemocnice s 18 postelemi, v Tovačově špitál milosrdných sester s 12 postelemi.